

T.C. İNKILAP TARİHİ

VE

ATATÜRKÇÜLÜK

5.ÜNİTE

DEMOKRATİKLEŞME

ÇABALARI

TEK FASİKÜL

Zeki DOĞAN

Sosyal Bilgiler Öğretmeni

sosyalciniz.wordpress.com

 sosyalciniz.wordpress.com

 SosyalBilgilerOgretmenleri

ÇOK PARTİLİ HAYATA GEÇİŞ DENEMELERİ

- **Siyasi Partiler**, demokrasinin en önemli unsurlarından biridir. Ancak I. TBMM'de partiler yoktu. Meclis içerisinde siyasi görüş ayrılıklarından dolayı çeşitli gruplar vardı.
- Bu grupların içinde en etkili olanı Mustafa Kemal'in kurduğu **Müdafaai Hukuk Grubu** idi.

Yorum: İlk meclisteki bütün milletvekillerinin tek amacı yurdu düşmandan kurtarmak ve Misakı Milliye gerçekleştirmektir. Bu nedenle siyasi ayrışmaya neden olabilecek partileşmeye gidilmemiştir.

Demokratikleşmeye ve millî iradeyi hâkim kılmaya yönelik atılan adımlar

- Büyük Millet Meclisinin açılması
- Saltanatın kaldırılması
- Cumhuriyetin ilan edilmesi
- Halifeliğin kaldırılması
- Çok partili siyasi hayata geçme çalışmaları

CUMHURİYET HALK FIRKASI (9 EYLÜL 1923)

- Mustafa Kemal, yapacağı çalışmalar için bir siyasi oluşuma ihtiyaç duymuş bu amaçla millî mücadele sırasında oluşturulan Müdafaai Hukuk Grubunun bir uzantısı olarak **9 Eylül 1923'te Halk Fırkası'nı** kurmuştur
- Kurtuluş savaşından sonra ülkemizde kurulan **ilk siyasi partidir.**
- Cumhuriyetin ilanından sonra adı **Cumhuriyet Halk Fırkası** olarak değiştirilmiş, daha sonra da **Cumhuriyet Halk Partisi** adını almıştır.
- Cumhuriyet Halk Partisinin başkanlığını 1923-1938 arası Atatürk, 1938-1950 arası ise kadar İsmet İnönü yapmıştır.

Halk Fırkasının kurulma nedenleri:

- ✓ İnkılâpların yapılması için bir siyasi oluşuma gerek duyulması
- ✓ Yenilikleri, halkın katılacağı bir parti aracılığıyla halka benimsetme düşüncesi
- ✓ Halkın istek ve görüşlerinin Meclise daha kolay yansımaları sağlama ve demokrasiyi kurum ve kurallarıyla işletme düşüncesi.

Cumhuriyet Halk Fırkası;

- ✓ Atatürk'ün 6 ilkesini parti felsefesi olarak kabul etmiştir.
- ✓ Ekonomide **devletçilik** ilkesini benimsemiştir.
- ✓ 1945 yılına kadar Meclisteki **tek parti**; 1950 yılına kadar da **iktidar partisidir.**
- ✓ Cumhuriyet Dönemi'nde yapılan **inkılâpların ve Atatürk ilkelerinin uygulayıcısıdır.**
- ✓ Türkiye Cumhuriyeti'nin **en uzun süre iktidarda kalan partisidir.**

TERAKKİPERVER CUMHURİYET FIRKASI (17 KASIM 1924 - 5 HAZİRAN 1925)

- Mustafa Kemal'in Millî Mücadeledeki yakın silah arkadaşları tarafından kurulmuştur.
- Partinin kurucuları **Kazım Karabekir, Refet Bey (Bele), Rauf Bey (Orbay) Ali Fuat Bey (Cebesoy), Adnan Bey (Adivar)**'dir.
- Bu partinin kurucuları aynı zamanda ordu mensubu subaylardı. Aralık 1924'te bir yasa çıkartılarak **subayların siyasi partilere üye olamayacakları kararlaştırılmıştır.** Bu nedenle Terakkiperver Fırkasının kurucuları **ordudan istifa etmek zorunda kalmışlardır.**

Yorum: Bu yasanın çıkarılmasındaki amaç; ordu ve siyaseti birbirinden ayırarak **ordunun siyasete karışmasını önlemektir.**

Bu partinin kurulmasında Mustafa Kemal ile silah arkadaşları arasında meydana gelen siyasi görüş ayrılıkları etkili olmuştur.

- Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası parti programında;
- ✓ **Dini düşünce ve inançlara saygılı olacağını,**
- ✓ Serbest ekonomi politikası (**liberalizm**) uygulayacağını ifade etmiştir.

- Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, rejim ve laiklik karşıtların sığınağı haline geldiği ve **Şeyh Sait isyanıyla ilgisi olduğu** gerekçesiyle 5 Haziran 1925'te kapatılmıştır.
- Böylece çok partili hayata geçişin **ilk denemesi başarısızlıkla sonuçlanmıştır.**
- Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, kurulan **ikinci siyasi parti** ve **ilk muhalefet partisidir.**

SERBEST CUMHURİYET FIRKASI (12 AĞUSTOS - 18 ARALIK 1930)

- ✓ Mustafa Kemal'in isteğiyle **Fethi Okyar** tarafından kurulmuştur.

Amaç:

- **1929'da dünya ekonomik bunalımının etkilerini azaltma,**
- Ekonomik alanda yeni politikalar üretme,
- Demokrasiyi tüm kurum ve kurallarıyla işletme,
- **Hükümetin denetlenmesini sağlama,**
- Halkın istek ve görüşlerini meclise tam olarak yansıtma düşüncesidir.

Serbest Cumhuriyet Fırkası;

- Ekonomide **liberalizmi** (serbest piyasa ekonomisi) savunmuş, **Cumhuriyet'e bağlı ve laiklikten yana** olacağını belirtmiştir.
- Ancak rejim karşıtlarının partiye girmeye başlaması nedeniyle, Fethi Okyar partisini **feshetmek** zorunda kalmıştır.

Yorum:

- Serbest Cumhuriyet Fırkasının kapatılması ile çok partili hayata geçişin **ikinci denemesi de başarılı olamamıştır**. Bundan sonra Atatürk döneminde çok partili hayata geçiş denemesi yapılmamıştır.
- Serbest Cumhuriyet Fırkası, Cumhuriyet döneminin **ikinci muhalefet partisidir**.
- Serbest Cumhuriyet Fırkasının feshedilmesinden sonra çıkan **Menemen Olayı**, partinin kendini kapatmasındaki haklılığı ortaya çıkarmıştır.

Cumhuriyetin İlk Yıllarında Kurulan Siyasi Partiler ve Genel Özellikleri

Cumhuriyet Halk Fırkası

- İlk genel başkanı: Mustafa Kemal'dir.
- **Devletçi ekonomi** modelini benimsemiştir.
- İki dereceli seçim sistemini savunmuştur.
- **Cumhuriyetçilik** ve **laiklik** anlayışına bağlıdır.
- Köklü inkılapları gerekli görür.

İki dereceli seçim: Seçmenler önce ikinci seçmen adı verilen bir grup seçmeni seçerler. Temsilciler daha sonra bu ikinci seçmenler tarafından seçilir.

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası

- İlk genel başkanı: Kâzım Karabekir'dir.
- **Liberal ekonomik** modeli benimsemiştir.
- **Tek dereceli seçim** sistemini savunmuştur.
- Cumhuriyetçilik ilkesine bağlıdır.
- İnkılapların zamana yayılarak yapılmasını istemiştir.
- Cumhurbaşkanı seçilen kişinin, partisinden istifa etmesi gerektiğini savunmuştur.

Tek dereceli seçim: Seçmenlerin temsilcilerini doğrudan doğruya belirlemesine olanak sağlayan bir seçim sistemidir.

Serbest Cumhuriyet Fırkası

- İlk genel başkanı: Fethi Bey'dir.
- **Liberal ekonomik** modeli benimsemiştir.
- Tek dereceli seçim sistemini savunmuştur.
- **Cumhuriyetçilik** ve **laiklik** anlayışına bağlıdır.
- Vergilerin yeniden düzenlenmesini gerekli görür.
- **Kadınlara siyasi haklar** verilmesini savunmuştur.

MUSTAFA KEMAL'E SUİKAST GİRİŞİMİ (16 HAZİRAN 1926)

- **Cumhuriyet ve laiklik karşıtları**, eski İttihatçılar ve yeni rejime karşı olanlar tarafından planlanan bu suikast Mustafa Kemal'in **İzmir gezisi** sırasında gerçekleştirilecekti.
- Ancak, olay daha önceden haber alınınca (Mustafa Kemal'in İzmir'e bir gün gecikmeli gitmesi ve suikastçileri kaçırarak olan **Giritli Şevki**'nin durumu İzmir valisine bildirmesi) gerçekleştirilememiş ve suikastı planlayan 13 kişi yakalanarak **İstiklal Mahkemeleri**'nde yargılanmıştır.
- Bu olaydan sonra İttihat ve Terakkiciler, devlet kadrolarından tamamen tasfiye edilmişlerdir.
- İzmir suikastı **Cumhuriyet rejimine, laikliğe ve inkılaplara** karşı bir girişimdir.

Bilgi:

Mustafa Kemal'in bu olaydan sonra "*Benim naçiz vücudum elbet bir gün toprak olacaktır. Ancak Türkiye Cumhuriyeti ilebet payidar kalacaktır.*" diyerek **Türkiye Cumhuriyeti'nin sonsuza kadar yaşayacağına olan inancını** ortaya koymuştur.

TÜRKİYE CUMHURİYETİNE YÖNELİK TEHDİTLER

- Cumhuriyetin ilanından sonra ülkemizde gerçekleştirilen inkılaplar birtakım çevrelerde tepkilere neden oldu.
- Türkiye Cumhuriyetinin **ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak isteyen hareket ve tehditler** daha çok **etnik ve dinsel** kaynakları kullanarak ortaya çıkmıştır.
- Bu tehditler, **cumhuriyete, laikliğe, inkılaplara ve ülkenin bölünmez bütünlüğüne** karşı hareketlerdi.
- Bu tehditlerin **demokratik hayatı olumsuz etkileyen** iç politika sonuçları olduğu gibi, ülkemizi **uluslararası alanda zor durumda bırakan** dış politika sonuçları da oluyordu.

Benzer tehditler günümüz için de geçerlidir.

Bunda ülkemizin;

- ✓ **Dünya siyasetinde söz sahibi olması,**
- ✓ **Jeopolitik konumu,**
- ✓ **İstanbul ve Çanakkale Boğazlarına sahip olması,**
- ✓ **Ulaşım ve ticaret yolları üzerinde bulunması,**
- ✓ **Petrol ve doğal gaz boru hatları ile bir enerji koridoru olması**

gibi nedenler etkilidir.

- Cumhuriyetin ilk yıllarında gerçekleşen aşağıdaki olaylar, **hem rejime, hem laikliğe hem de inkılaplara** karşıdır.

ŞEYH SAİT AYAKLANMASI (13 ŞUBAT – 3 HAZİRAN 1925)

- **Laikliğe, Cumhuriyet yönetimine ve inkılaplara** karşı olanlar tarafından çıkarılmıştır.
- Ayaklanmanın çıkmasında, **Musul** konusunda Türkiye'yi zayıf duruma düşürmek isteyen **İngiltere'nin Doğu Anadolu'da** yaptığı çalışmalar etkili olmuştur.
- Bingöl'de başlayan Şeyh Sait Ayaklanması, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da birçok ili içerisine alacak şekilde genişlemiştir.

Şeyh Said Ayaklanmasının bastırılması için alınan önlemler:

- ✓ İstifa eden Fethi Okyar Hükümeti yerine İsmet İnönü Hükümeti kurulmuştur.
- ✓ **Takriri Sükûn (Huzuru Sağlama) Kanunu** çıkarılmıştır.
- ✓ **İstiklal Mahkemeleri** kurulmuştur.
- ✓ Basına sansür uygulanmıştır.
- ✓ Bölgede **kısmi seferberlik ilan edilmiş** ve ayaklanma 3 Haziran 1925'te bastırılmıştır.

İç ve dış sonuçları

- Türkiye'nin ilk muhalefet partisi olan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, isyanda rolü olduğu gerekçesiyle kapatılmıştır (5 Haziran 1925).
- Şeyh Sait isyanı, Türkiye'de **çok partili hayata geçiş için ortamın uygun olmadığını** göstermiştir.
- **Şeyh Sait İsyanı**, laik Cumhuriyet rejimini yıkmaya yönelik ilk isyandır.
- İngiltere bu isyanı kullanarak **Musul sorununun** Türkiye aleyhine çözümlenmesini sağlamıştır.
- Musul, 1926 **Ankara Antlaşması**'yla İngiltere mandası altındaki Irak'a bırakılmıştır. Bu durum Misakı Milli'ye aykırıdır.
- Bu olay iç politikada yaşanan sorunların dış politikayı olumsuz etkilediğini göstermiştir.

MENEMEN OLAYI (23 ARALIK 1930)

- Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kendini feshetmesinden sonra, İzmir'in Menemen ilçesinde rejim karşıtlarının çıkarmış olduğu olaydır.
- **Derviş Mehmet** ve yandaşları tarafından çıkarılan olay, Menemen'de askerlik yapan öğretmen **Asteğmen Kubilay** şehit edilmesiyle sonuçlanmıştır.
- Olay kısa sürede bastırılmış, Derviş Mehmet ve yandaşları yakalanarak **Askeri Mahkemede yargılanarak cezalandırılmışlardır.**
-

Yorum:

Menemen Olayı, Şeyh Sait İsyanı'ndan sonra laik Cumhuriyete karşı çıkan **ikinci isyandır.** Şeyh Sait İsyanı, ve Menemen Olayı, **Türkiye'de henüz demokrasi ortamının oluşmadığını** göstermiştir. Cumhuriyet'in ilanından sonra bir süre daha tek partili yönetimin sürdürülmesinin en önemli nedeni; **inkılâpların yerleşmesini sağlama ve halkın gerekli siyasal olgunluğa erişmesini beklemektir.**